

Yeni Tip Bir Antagonistik Toplum

Çeviren ALP KAYA

Kendi devrimini yapmamış oluşu bir yana, Avrupa solü Stalinizmin, orta Avrupa'nın en iyi devrimcilerine ve milyonlarca işçiye karşı yürütülen baskının başlıca suç ortaklarından biridir. «Gulaglar'ın» suç ortaklarından. Sorumluluğun büyüğü Komünist partilere aittir. Ama Sosyalist partiler ve solün öteki kesimleri de sorumluluktan kaçamazlar.

Buna ilişkin, bir bölümü oldukça ağırlıklı sayılabilecek yığınla açıklama vardır. Ama gerçek değişmez. Bu öyle bir olgudur ki, sosyalizm mücadelesinin günümüzdeki bunalımını belirleyen öğelerin merkezinde yer alan ciddi sonuçlara yol açmıştır. Doğu'daki, özellikle SSCB'deki sosyalist muhalefetin zayıflığı ve olan muhalefetler içinde de, yine özellikle SSCB'de gerici akımların ağırlığı sözünü ettiğimiz olgudan kopuk şeyler değildir. Şüphesiz bunu Doğu sosyalizminin tarihi, pratik ve teorik geriliğine de bağlamak gerekir.

Marxizm, temel doğruları anlamak yerine, onları gizlemeye çalıştığı sürece herhangisi bir yönde kararlı olarak ilerlemek imkânsızdı. Rossana Rossanda solun uzun zamandır «real-sosyalizmi» bildiğini söyledi; ne var ki sol, savaşlar arasındaki dönemde, soğuk savaş döneminde ve sömürge devrimleri sırasında bunu gözardı etmeyi tercih etti. Çünkü karşıda emperyalizm vardı. Bu etkeni küçümsememekle birlikte, öyle sanıyorum ki tam tersine sol uzun süre ve yakın zamana kadar (hattâ önemli ölçülerde bugün hâlâ) «real-sosyalizm» konusunda kendini aldattı. Özellikle Komünist partiler. İdeolojilerindeki tüm bir öğeler dizisi —yani şimdi burada tanımlamaya zamanımın yetmeyeceği sözde-Marksizm— bu ideolojik yabancılaşmayı mümkün kıldı.

Ancak şu var ki, her ne kadar imkânsız gözükse de, «real-sosyalizm» ile anti-emperyalist mücadeleler arasındaki bir ilişkinin ye-

niden doğabileceği ihtimalini dışalayamayız. Böyle bir ilişki, «real-sosyalizmin» sosyalist olmayan niteliğine, geçmişte olduğu gibi uygun düşebilir. Bunun nedeni «real-sosyalizm» ile bir veya birkaç emperyalist güç, özellikle de Amerikan emperyalizmi arasında sahici çelişkilerin bulunması ve bu çelişkilerin, sözkonusu sosyalizmin gerçekliğinden daha gerçek olmalarıdır. Avrupa'da ve dünyanın her yanında sosyalizm için dövüşenler, bu çelişkilere mümkün olduğu an yararlanmaktan vazgeçemezler.

Sözkonusu çelişkilerin değişik kökenleri vardır. Bunlar arasında «büyük güç çıkarları» diye adlandırılanlar bulunmaktadır; belirsiz, çeşitli anlamlara çekilebilecek bir deyimdir bu. Fakat bana kalırsa, bu köklerden biri toplumsal sistemlerin değişik niteliklerinden başka bir şey değildir. Daha doğrusu, her ne kadar sosyalist olmasalar da, Doğu sistemleri Batı kapitalizmi içinde benzeştirilemezler.

Bu noktada tartışmanın can alıcı ögesini oluşturan temel sorunla karşı karşıyayız: **Bu yeni toplumsal formasyonların niteliği nedir?** Bu temel bir sorundur, çünkü Elbe'den Pasifik'e kadar uzanacak, kör dövüşüne, amaçsız bir patlamaya indirgenemeyecek bir sosyalist mücadele imkânı bu sorunun teorik çözümünde yatmaktadır. Belirleyici bir sorudur, çünkü bunun teorik çözümü olmaksızın «sosyalist toplumun» teorik tanımlanması yolunda ilk adım bile atılamaz ve Rossana Rossanda'nın sözünü ettiği durumdan (sosyalizmden söz edenlerin neden söz ettiklerini bilmedikleri durumdan) kurtulunamaz. Son birkaç yıl içinde bu sorun üzerinde ilerlememiz anahtar bir soruyu ortaya çıkarmamızla oldu: Bu toplum sosyalist midir, değil midir? Bu toplantıda hepimiz aynı kanıyı paylaşıyor, olmadığını söylüyoruz. Nihayet Komünist partiler de, sosya-

lizmlle demokrasinin ayrılmazlığını vurgulayıp Doğu ülkelerinde demokrasinin yokluğunu bir suçlama halinde ilân ederken aynı kanıya varmışlardır.

Ne var ki buna karşın, sözkonusu ülkeleri sosyalist olarak tanımlamaya devam ettikleri de doğrudur. Ama bu tanımlama onları eninde sonunda patlak verecek açık bir çelişkiyle karşı karşıya bırakıyor. Patlama İspanyol Komünist Partisi'nde gerçekleşmiştir, öteki Avrupa-komünisti partilerde de gerçekleşmesi yalnızca bir zaman ve koşullar sorunudur. Avrupa-komünisti partiler tutumlarını hiç değilsen biraz doğrultabilmek için, bu ülkelerdeki üretim ilişkilerinin sosyalist olduğu, ama siyasal üstyapının sosyalist olmadığı yolundaki eski Troçkist tezlere döndüler. Bu tezleri tartışarak zaman kaybetmeyeceğim. Bunu başka yerde yaptım, Bettelheim ve başkaları da tekrarladılar. Ama asıl tartışma bu formasyonların sosyalist niteliklerinin yadsınmasıyla başlıyor. Eğer sosyalist değillerse, nedir?

Birbirlerine karşı duran iki tez yeterince biliniyor: Birine göre, sözkonusu olan belirli bir tip kapitalizm, devlet kapitalizmi, tekelci devlet kapitalizmidir; öteki ise antagonist çıkarları barındıran, sosyalist olmayan, ama kapitalist de olmayan yeni bir sınıflı toplum tipinin sözkonusu olduğunu söylemektedir. Bu bir «ileri demokrasi» —herhangi bir anlam karışıklığı olmaması için bunu aradan çıkarmakta yarar vardır— ya da kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunu da değildir. Burada sosyalizm kavramını Marksist anlamda kullanıyorum: Kapitalizmden komünizme geçişteki bir toplumsal formasyon.

Benim varsayımım kendine ikinci çözümünü temel alıyor. Bu nedenle kapitalist modele eşit olmayan yeni bir antagonist sınıflı toplumun sözkonusu olduğuna inanıyorum. İki varsayım arasındaki tartışma çeşitli kereler kamuoyu önünde yer almıştır. Bunlar arasında özellikle Bettelheim ile Sweezy'nin tartışması iyi biliniliyor. Kendimi Sweezy'nin varsayımına daha yakın buluyorum. Bettelheim tarafından yürütülen önemli tarihî incelemenin beni görüşlerimi değiştirmeye yöneltmesi de mümkündür. Bir an için ve şematik şekilde bana öyle geliyor ki, özel mülkiyetin tasfiye edildiği, üretim araçlarının devletin elinde olduğu Doğu toplumlarında varolan bir dizi üretim ilişkileri,

kapitalist ilişkilere benzer biçimler almaktadırlar. Ama bu benzerlik, niteliklerindeki bir özdeşliğe de tekabül eder mi? Değer yasası ne şekilde ve hangi sınırlar içinde işlemektedir? Ücret ne dereceye kadar gerçek bir ücrettir ve gerçekten kapitalist anlamda bir emek piyasasından söz edebilir miyiz?

İşin gerçeği bu ülkelerde yalnızca tek sermaye olması ve bir dizi bağımsız sermayeler olmamasıdır. Aynı şekilde, üretim araçlarının sahipleri oldukları söylenebilecek bağımsız fabrika yöneticileri de yoktur; kaldı ki, yerleşik buldukları yer dışında emeklerini serbestçe «satabilecek» işçiler de yoktur. Tersine, tüm bu ilişkiler siyasal otoriteye bağımlıdır. Siyasal otorite ifadesini yalnızca planda değil, ama bu tek ve soyut, içinde siyasetle ekonominin yüksek derecede ergimiş olduğu sermayeye uyguladığı yaptırımlarda ve bir kurallar dizisinde de bulur. Bana göre, bu ilişkiler sisteminde, değer yasasını giderek ikinci plana iten, devletle üretimin bütünü arasındaki ilişkiler belirleyici üretim ilişkisidir.

Toplumda düzenleyici bir mekanizmanın bulunması onu sosyalist kılmaya yeterli değildir. Bu düzenlemenin sosyalist olabilmesi için, tüm düzeylerdeki iktidarın emeğin kolektivitesine bırakılması gerekir. Ölçütüyse, toplumsal ihtiyacın doyurulmasıdır. Ama tersine, eğer iktidar kendilerini emeğin kolektivitesinin tepesine oturtan ve emeğin kolektivitesinin her türlü denetiminden uzak bir memur ve yönetici topluluğunun elindeyse, o zaman bu topluluk üretim araçlarının etkin sahibi haline gelmektedir. Başka bir deyişle, bu topluluk toplumsal düzenleme mekanizmasının işleyişini kendi çıkarları ve egemen sınıf konumlarını sürdürme yolunda belirler.

Burada çözemeyeceğimiz, daha çok inceleme ve tartışma gerektiren bir sorunla daha uğraşamayacağım. Akademik bir tartışmayla karşı karşıya bulunmadığımızdan hiç şüpheleniz olmasın. Teorik ve siyasal alanlarda büyük önem taşımaktadır. İyi anlayamadığım tek şey, konuşmasının sonunda Rossana Rossanda'nın ortaya attığı ikilemdir: Eğer sözkonusu olan içinde varlıklarını sürdüren kapitalist ilişkilerin ikincil kaldıkları yeni toplumsal ilişkilere, diyor Rossanda, o zaman çağrılarımız hükümetlere yönelmelidir; ama sözkonusu olan kapitalist formasyonlarsa eğer, sorun

demokrasi çağrılarını yapmak, insan haklarını savunmak değil, sınıf mücadelesini yürütmektir. Hitap edilenler, dolayısıyla, hükümetler değildir. Bana göreyse, değişik toplumsal formasyonları işleten mekanizmaları farklı da olsalar, her iki durumda da sınıf mücadelesi yürütülecektir. Her iki durumda da, antagonistik çıkarların var olduğu sınıflı toplumlar söz konusu olduğundan, sınıf mücadelesi vardır. Kanımca her iki durumda da, demokratik

özgürlükler, insan hakları v.b. için yürütülen mücadele, ilk hedeflerdir. Bu ülkelerin gerçek fizyonomileri ne olursa olsun, onların sosyalist dönüşüm yolunu açmak için yukarıda saydıklarım sınıf mücadelesinin ilk hedefleridir. Hükümetleri muhatap alıp almamak bazan yalnızca taktik bir sorun olmaktadır. Öte yandan, bir strateji sorunu olan şey, bütün sosyalizm mücadelelerinde demokratik haklar için verilen kavgaların merkezi olduğudur. ■